De Achterhoek en Schiedam: Peter Dijkhuis

door Paul Westmeijer

Het is herfst 1943 als de kleine Dick Heinen zich vermaakt met een nieuwe logé in zijn ouderlijk huis aan de Wilhelminastraat in Aalten. Hij kan enorm goed tekenen en heeft al een prachtige schets van zijn zus gemaakt. Deze Peter Dijkhuis tovert ook geweldige goocheltrucs uit zijn mouw. Wat Dick betreft, mag hij nog lang blijven logeren. Ook Peter voelt zich thuis op zijn onderduikplek, maar lang zal hij daar niet van kunnen genieten. Zijn naam staat op een dodenlijst van het verzet en kort daarna ligt hij met een kogel in zijn hoofd begraven in een weiland.

Wanneer ging het mis met deze kindervriend?

Al heel vroeg. De Schiedammer raakt voor de oorlog bevangen door het gedachtegoed van het nationaal-socialisme. Dit in tegenstelling tot zijn ouders en broers die daar niets van willen weten. Tijdens de bezetting zet hij zijn ideologisch enthousiasme om in daden door als informant voor de Sicherheitsdienst (SD) te gaan werken. Al snel is hij een succesvolle spion en vallen door zijn verraad illegale werkers in handen van de bezetter. Voor Peter zijn familiebanden zelfs niet heilig, want hij verraadt zijn ouders die zich bezighouden met verzetswerk. Zijn broers zijn woedend als ze daarachter komen en vragen aan het plaatselijke verzet om Peter uit de weg te ruimen. Peter ruikt onraad en vlucht naar de Achterhoek waar hij zich, zoals zoveel vluchtelingen voor hem, meldt bij Patrimoniumstraat 12, het adres van 'Ome Jan' Wikkerink, districtshoofd van de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers (LO). Ome Jan gelooft het verhaal dat Peter ophangt en brengt hem voorlopig onder bij de familie Heinen. Iedereen is bereid om deze aardige jongeman uit de handen van de Duitsers te houden.

Doodvonnis

Ondertussen sporen zijn broers hem op en zoeken contact met Ome Jan. Hij hoort de daden van Peter met ongeloof en afgrijzen aan en neemt snel een aantal stappen om zijn verzetsorganisatie veilig te stellen. Hij informeert de familie Heinen over de ware aard van hun nieuwe huisgenoot. Peter wordt meteen, zonder dat hij er erg in heeft, geïsoleerd van de buitenwereld. Hij mag zogenaamd vanwege een verhoogd razziagevaar niet meer naar buiten. De moeder van Dick Heinen stoomt zijn brieven met een fluitketel eerst open en leest ze voordat Peter ze ontvangt of verstuurt. Daarna bespreekt Jan Wikkerink de kwestie met de

Peter Dijkhuis en zijn verloofde (Collectie Nationaal Onderduikmuseum)

Liquidaties

Tijdens de bezetting zijn meer dan vijfhonderd mensen geliquideerd door het verzet. Veel verzetsmensen voelden gewetensnood bij het beslissen over leven en dood. En niemand wilde het op zijn geweten hebben een onschuldige te doden. De ondergrondse bereidde daarom de meeste aanslagen goed voor met onderzoek naar de belastende feiten en/of ging pas na een uitspraak van de Raad van Verzet over tot de executie. Nog moeilijker lag de liquidatie van onderduikers die hun beschermers en anderen in gevaar brachten.
De Nederlandse regering in ballingschap was officieel tegen het liquideren van Duitsers, collaborateurs en anderen. Die afrekening zou na de oorlog wel volgen, maar dan via de rechter. Koningin Wilhelmina had hier haar eigen gedachten over en adviseerde via Radio Oranje: "Wie op het juiste oogenblik handelt, slaat den nazi op den kop. Ik heb gezegd."

Een groot deel van de bevolking vreesde de gevolgen van liquidaties, zoals represailles door de bezetter. Die liepen meestal dramatisch af voor onschuldige burgers.

Knokploeg Aalten. Een van de leden, Jan Ket, is voor een snelle liquidatie, maar de andere Jan wil niet over één nacht ijs gaan. Hij wil eerst honderd procent zekerheid hebben voordat hij over leven en dood beslist en gaat zelf op onderzoek uit in Schiedam. Ome Jan komt via de familie van Peter in contact met een dominee die de misdaden van Peter bevestigt. De geestelijke dringt zelfs aan op een snelle executie. Een Rotterdamse knokploeg biedt hulp aan bij die liquidatie en laat iemand mee terugreizen naar Aalten.

Het einde van Peter

Deze Rotterdamse verzetsman doet zich voor als de broer van moeder Heinen. De 'broer' overnacht bij Heinen en overtuigt Peter met hem mee te gaan naar een betere onderduikplek. De volgende dag gaat het tweetal op weg en ontmoet Jan Ket bij het afgesproken punt. Jan bedenkt dat hij iets is vergeten en vraagt hen even mee te lopen naar zijn schuilplaats. Dan kunnen ze meteen zijn zelfgebouwde hut, de keet, eens zien. Jan heeft van tevoren keetgenoot Arie Looij weggestuurd. Hoe minder getuigen, hoe beter en bovendien wil Arie niets weten van gewelddadig verzetswerk. Peter loopt nietsvermoedend mee met de mannen en in de buurt van de hut schiet een van de verzetsmensen hem in het achterhoofd. De Schiedammer is op slag dood. Op dat moment komt Arie Looij onverwacht eerder terug en schrikt enorm van het schouwspel. Toch moet hij meehelpen om het lijk van Peter te begraven in een van de nabijgelegen weilanden. Het seizoen erna ploegt de boer eroverheen.

Ontroostbare moeder

Met behulp van een brief wordt een dekmantel rond het plotselinge vertrek van Peter gefabriceerd, zodat de familie Heinen niet verdacht wordt, mocht de SD nader

Lees verder op pagina 16

Treinreizen in oorlogstijd

Waarschijnlijk nam Jan Wikkerink de trein voor zijn reis naar Schiedam. Vandaag de dag duurt die reis twee en een half uur met drie overstappen. In de oorlog duurde die reis volgens het spoorboekje van 1943 zo'n vijf uur met zes overstappen. Op papier dan, want een treinreis in bezettingstijd duurde meestal veel langer, onder andere door persoonscontroles die voor Jan extra spannend waren. Zijn naam kon immers al op een lijst van de SD staan, dus hij wist nooit zeker of hij gearresteerd zou worden. Ook om andere redenen werd de dienstregeling niet volgens het boekje gehaald. Eind 1943 verschenen in toenemende mate geallieerde vliegtuigen boven Nederland op zoek naar doelen, zoals spoorwegknooppunten. Bij een luchtalarm stopte de trein en moesten de passagiers schuilen in een greppel. Omleidingen zorgden voor nog meer vertraging en militaire of deportatietransporten kregen altijd voorrang.

De reis van Jan begon via de Geldersch-Overijsselsche Lokaalspoorweg. Het moderne materiaal was gevorderd door de Duitsers. De NS was voor het vervoer van burgers aangewezen op sterk verouderde treinstellen en locomotieven. Houten banken waren eerder regel dan uitzondering. Als je al een zitplaats wist te bemachtigen, want de treinen waren overvol. Vergeleken met voor de oorlog reden er veel minder treinen in Nederland, terwijl het gebruik van het spoor toenam. Het aantal treinreizigers nam toe van 85 miljoen in 1940 naar 232 miljoen in 1943. Vervoer over de weg als alternatief werd steeds lastiger door een gebrek aan benzine. Aangekomen op station Rotterdam Delftsche Poort (DP) stapte Jan over op de Oude lijn naar Schiedam. Rotterdam DP raakte zwaar beschadigd tijdens het bombardement van mei 1940 en was in 1943 niet meer dan een noodgebouw in een kale vlakte van de verwoeste binnenstad.

Voor het dubbel checken van de belastende informatie over Peter Dijkhuis had Ome Jan een vermoeiende en zenuwslopende reis over.

Jan Wikkerink op reis naar Schiedam (gemaakt met AI)

Vervolg van pagina 15

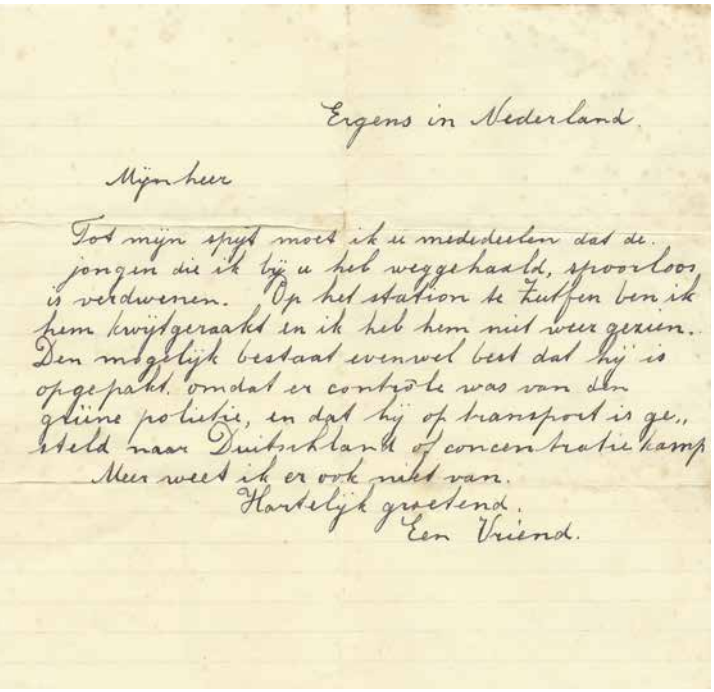

Ergens in Nederland.

Mijnheer

Tot mijn spijt moet ik u mededeelen dat de jongen die ik bij u het weggehaald, spoorloos is verdwenen. Op het station te Zutfen ben ik hem kwijtgeraakt en ik heb hem niet weer gezien. Den mogelijk bestaat evenwel best dat hij is opgepakt, omdat er controle was van den grüne politie, en dat hij op transport is gesteld naar Duitschland of concentratie kamp Meer weet ik er ook niet van.

Hartelijk groetend.

Een Vriend.

Briefje dat moeder Heinen schreef als dekmantel (Collectie Nationaal Onderduikmuseum)

onderzoek gaan doen. Moeder Heinen schrijft een briefje, zogenaamd uit naam van de onbekende begeleider die aan de familie meldt dat hij Peter op het station van Zutphen is kwijtgeraakt. Naar alle waarschijnlijkheid is hij gearresteerd en afgevoerd naar een kamp. De dekmantel blijkt niet nodig te zijn, want de familie hoort er niks meer van.

Dick is heel verdrietig als hij hoort dat zijn speelkameraad is vertrokken. Na de oorlog komen de moeder en de verloofde van Peter nog op bezoek bij de familie Heinen. Ze horen uit eerste hand over de laatste dagen van Peter. Ze willen vooral weten wat zijn laatste woorden waren, maar die kan niemand hen vertellen. Vooral zijn moeder is ontroostbaar, ondanks het feit dat door het verraad van haar zoon haar man de oorlog niet overleefde.

Bronnen:

- *Nationaal Onderduikmuseum (tafelgesprek en foto)*
- *NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (verslag interview Jan Ket)*
- *Wikipedia*
- *Website Nederlandse Spoorwegen*
- *Spoorboekje November 1943*
- *Horst, J.G. ter Aalten in Oorlogstijd, Aalten 1985*
- *Kleisen, G.W. Kop d'r veur, Jaap Allersma, een Groninger in het Aaltens verzet, Zoetermeer 2021*
- *Kooistra, J. en Oosthoek, A. Recht op wraak, liquidaties in Nederland 1940–1945, Leeuwarden 2009*
- *Liempt, A. van De oorlog, Amsterdam 2009*
- *Westmeijer, P. Zwarte Kees, partizaan in de Achterhoek, Utrecht 2021*